

КРАВЦОВА Т. М.,
доктор юридичних наук,
професор кафедри правосуддя
(Сумський національний аграрний
університет)

НАЗАРЕНКО-ХАМАЄВА О. В.,
аспірант кафедри правосуддя
(Сумський національний аграрний
університет)

УДК 342.9

DOI <https://doi.org/10.32842/2078-3736-2019-6-1-7>

НАЦІОНАЛЬНА ПОЛІЦІЯ ЯК ОСНОВНИЙ СУБ'ЄКТ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ОХОРОНИ ПРАВ І СВОБОД ЛЮДИНИ

У статті висвітлюються питання забезпечення прав і свобод людини у правоохоронній діяльності. Доведено, що міжнародні стандарти у галузі прав людини, правові норми яких покладено в основу діяльності Національної поліції, передбачають обмеження повноважень поліції на застосування примусу, які висвітлені в Законі України «Про Національну поліцію». порушено питання «поліцейських заходів», які обов'язково мають бути законними, необхідними, пропорційними й ефективними. Проаналізовані правові норми, що містяться у Рекомендації Res (2001) 10 Комітету Міністрів державам – учасницям Ради Європи «Про Європейський кодекс поліцейської етики», Кодексі поведінки посадових осіб із підтримання правопорядку, Резолюції Парламентської Асамблеї Ради Європи № 690, Декларації про поліцію, Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод 1950 року, Конвенції проти катувань та інших жорстоких, нелюдських або таких, що принижують гідність, видів поводження і покарання 1984 року, Основоположних принципів застосування сили та вогнепальної зброї службовцями органів правопорядку 1990 року. У статті також приділена увага основним завданням Національної поліції України, проведена аналогія між завданнями, котрі стоять перед українськими правоохоронцями з основними напрямками діяльності поліції в демократичному суспільстві. Крім того, у статті приділена увага Управлінню забезпечення прав людини Національної поліції, одним із завдань якого є забезпечення контролю за дотриманням прав і свобод людини працівниками поліції під час забезпечення заходів з підтримання публічної безпеки та порядку, під час виявлення та розкриття злочинів, запобігання адміністративним і кримінальним правопорушенням та протидії злочинності, досудового розслідування кримінальних правопорушень, виконання інших завдань, покладених на поліцію.

Ключові слова: права людини, Національна поліція, міжнародні стандарти, поліцейський захід.

The article covers issues of ensuring human rights and freedoms in law enforcement activities. It is proved that international human rights standards, the legal norms of which are the basis of the activities of the National Police, provide for the restriction of police powers to use coercion, which are enshrined in the Law of Ukraine “On the National Police”. The issue of “police measures” has been raised, which must be lawful,

necessary, proportionate and effective. Legal norms contained in Recommendation Rec (2001) 10 of the Committee of Ministers to the member states of the Council of Europe on the European Code of Police Ethics, The Code of Conduct for Law Enforcement Officials, Council of Europe Parliamentary Assembly Resolution No. 690, Declaration on Protection of Police human rights and fundamental freedoms of 1950, The Convention against Torture and Other Cruel, Inhuman or Degrading Treatment or Punishment of 1984, The Fundamental Principles of the Use of Force Firearms officers from law enforcement agencies in 1990.

The article also focuses on the main tasks of the National Police of Ukraine, and draws an analogy between the tasks facing Ukrainian law enforcement officers with the main areas of police activity in a democratic society.

In addition, the article focuses on the National Police Office for Human Rights, one of the tasks of which is to ensure that police officers monitor the observance of human rights and freedoms while ensuring measures to maintain public safety and order, while detecting and solving crimes, preventing administrative and criminal offenses, crime and counteraction to crime, pre-trial investigation of criminal offenses, performance of other tasks assigned to the police.

Key words: *human rights, national police, international standards, police measure.*

Вступ. Права і свободи людини та їх гарантії визначають зміст і спрямованість діяльності держави. Держава відповідає перед людиною за свою діяльність. Утвердження і забезпечення прав і свобод людини є головним обов'язком держави – саме так проголошує стаття 3 Конституції України [3].

За останні роки законодавство України зазнало суттєвих змін, підвищена увага спрямована на дотримання прав і свобод людини й громадянина, забезпечення законності та правопорядку, у зв'язку з чим відбулося реформування системи правоохоронних органів України, одним із основних напрямів якого стало створення Національної поліції України.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Тематика забезпечення прав і свобод людини та громадянина в діяльності поліції стала предметом досліджень таких учених, як Д.В. Швець, С.В. Баглай, М.В. Каменів, Є.О. Крапивін, І.В. Юрчик, В.Б. Авер'янов, О.М. Бандурка, Ю.П. Битяк, А.С. Васильєва, І.П. Голосніченко, В.А. Юсупов та інші. Беручи до уваги відомі дослідження, можна говорити про необхідність поглибленого вивчення та наукового аналізу нормативно-правових актів, що регулюють діяльність поліції.

Постановка завдання. Мета нашого дослідження полягає у з'ясуванні значення Національної поліції України як суб'єкта забезпечення прав і свобод людини.

Результати дослідження. Права людини у сучасному світі займають одне з центральних місць у державній політиці демократичних країн. У статті 1 Загальної декларації прав людини зазначено те, що всі люди народжуються вільними і рівними у своїй гідності та правах, вони наділені розумом і совістю і повинні діяти в дусі братерства. Проаналізувавши статті Конституції України, слід зазначити, що права людини і громадянина є невіддільними, оскільки становлять складову частину особистості, є її правовим надбанням, а тому людина як соціальна істота, що позбавлена прав, не тільки безправна у вузькому юридичному розумінні, але й не може бути особистістю, бо не має можливості для задоволення своїх потреб та інтересів. Права і свободи людини і громадянина визначають найважливіші аспекти життєдіяльності людини у її відносинах з суспільством і державою.

Держава не дарує прав людині, а тому держава не може їх і відібрати. Держава, що порушує або обмежує права людини, має нести за це відповідальність.

Закон України «Про Національну поліцію» визначає, що поліція у своїй діяльності керується принципом верховенства права, відповідно до якого людина, її права та свободи визнаються найвищими цінностями й визначають зміст і спрямованість діяльності держави.

Базовим принципом діяльності поліції є дотримання прав і свобод, гарантованих Конституцією та законами України, а також міжнародними договорами України, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України», і сприяння їх реалізації [5, с. 14].

В основу діяльності Національної поліції покладено правові норми, що містяться у Рекомендації Rec (2001) 10 Комітету Міністрів державам – учасникам Ради Європи «Про Європейський кодекс поліцейської етики», Кодексі поведінки посадових осіб із підтримання правопорядку, Резолюції Парламентської Асамблеї Ради Європи № 690, Декларації про поліцію, Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод 1950 року, Конвенції проти катувань та інших жорстоких, нелюдських або таких, що принижують гідність, видів поводження і покарання 1984 року, Основоположних принципів застосування сили та вогнепальної зброї службовцями органів правопорядку 1990 року.

Відповідно до положень, визначених в Рекомендації Rec (2001) 10 Комітету Міністрів державам учасникам Ради Європи «Про Європейський кодекс поліцейської етики», основними цілями поліції в демократичному суспільстві, заснованому на верховенстві права, є:

- підтримка публічного спокою, забезпечення права і порядку в суспільстві;
- захист і дотримання основоположних прав і свобод особи, закріплених, зокрема, в Європейській конвенції про права людини;
- запобігання та подолання злочинності;
- виявлення злочинів;
- надання допомоги і послуг суспільству [6].

При цьому в Законі України «Про Національну поліцію» основними завданнями поліції визначено:

- забезпечення публічної безпеки і порядку;
- охорону прав і свобод людини, а також інтересів суспільства і держави;
- протидію злочинності;
- надання в межах, визначених законом, послуг з допомоги особам, які з особистих, економічних, соціальних причин або внаслідок надзвичайних ситуацій потребують такої допомоги [1].

Проводячи певну аналогію між завданнями, котрі стоять перед українськими правоохоронцями з основними вищевказаними напрямками діяльності поліції в демократичному суспільстві, можна з легкістю стверджувати, що всі вони повністю спрямовані на забезпечення, захист, охорону та дотримання прав і свобод людини.

Переконливою є аргументація з приводу захисту прав людини, яка була наведена 28 жовтня 2014 році в коментарі Генерального директорату з прав людини та верховенства права Ради Європи до проекту Закону України «Про поліцію та поліцейську діяльність», підготовленого на основі аналізу, проведеного експертами Ради Європи Ральфом Рошем та Франсеском Гільєном Ласьєррою, в якому зазначалось таке: немає жодного конфлікту між захистом прав людини та забезпеченням правопорядку, шлях до одного проходить через інше. Поліція повинна захищати права людини. Наприклад, коли поліція рятує особу від неправомірного насильства, то вона не просто запобігає вчиненню злочину, але й захищає її право на життя і свободу від нелюдського і такого, що принижує гідність, поводження. Розслідуючи пограбування, поліція не просто виконує свої безпосередні обов'язки, але й забезпечує гарантії права на справедливий суд і мирне володіння особою своїм майном. Кожна дія поліції впливає на права людини, і поліція зобов'язана дбати про те, щоби цей вплив був позитивним [4; 9].

Міжнародні стандарти у галузі прав людини передбачають обмеження повноважень поліції на застосування примусу. У ст. 3 Кодексу поведінки посадових осіб з підтримання правопорядку, затвердженого резолюцією Генеральної Асамблеї ООН № 34/169 від 17 грудня 1979 року зазначається те, що службовці органів правопорядку можуть застосувати силу тільки у разі суворой необхідності і в обсязі, необхідному для виконання їхніх обов'язків. У цьому положенні підкреслюється, що застосування сили службовцями органів правопорядку має бути винятковим, хоча мається на увазі, що службовці органів правопорядку можуть бути уповноважені застосувати силу за розумної необхідності в конкретних

обставинах для запобігання злочину або під час виконання законного затримання чи допозити в його проведенні щодо порушників або підозрюваних; сила, що виходить за ці межі, не може бути застосована [2].

При цьому ст. 30 Закону України «Про Національну поліцію» наголошує на тому, що поліція для охорони прав і свобод людини, запобігання загрозам публічній безпеці і порядку або припинення їх порушення може застосовувати в межах своєї компетенції поліцейські превентивні заходи та заходи примусу, визначені цим Законом [1].

Поліцейський захід – це дія або комплекс дій превентивного або примусового характеру, що обмежує певні права і свободи людини та застосовується поліцейськими відповідно до закону для забезпечення виконання покладених на поліцію повноважень. Поліцейські заходи застосовуються винятково для виконання повноважень поліції і мають бути законними, необхідними, пропорційними й ефективними.

Обмеження прав і свобод людини допускається винятково на підставах та в порядку, визначених Конституцією і законами України, за нагальної необхідності і в обсязі, необхідному для виконання завдань поліції.

Тобто під час застосування цих заходів поліцейський повинен дотримуватися вимог основних нормативно-правових актів, які відповідно до ст. 3 Закону України «Про Національну поліцію» складають правову основу діяльності поліції [1].

Саме задля забезпечення належної уваги та дотримання прав людини у складі Національної поліції було створено Управління забезпечення прав людини Національної поліції, одним із завдань якого є забезпечення контролю за дотриманням прав і свобод людини працівниками поліції під час забезпечення заходів з підтримання публічної безпеки та порядку, під час виявлення та розкриття злочинів, запобігання адміністративним і кримінальним правопорушенням та протидії злочинності, досудового розслідування кримінальних правопорушень, виконання інших завдань, покладених на поліцію.

Висновки. Основними функціями Управління забезпечення прав людини Національної поліції України є організація та проведення навчально-освітніх заходів з питань забезпечення прав і свобод людини, а також науково-методичного супроводження діяльності поліції щодо забезпечення прав і свобод людини; забезпечення, відповідно до законодавства, взаємодії з Уповноваженим Верховної Ради України з прав людини, профільними комітетами Верховної Ради України, міжнародними та національними неурядовими організаціями, участь у зустрічах, консультаціях з їх експертами, представництвами та підрозділами правозахисних організацій, які відповідають за реалізацію міжнародних норм у сфері дотримання прав і свобод людини, інститутам громадянського суспільства.

Тобто реформування системи правоохоронних органів України істотно піднесло роль і значення Національної поліції України – органу, який служить суспільству шляхом забезпечення охорони прав і свобод людини.

Список використаних джерел:

1. Закон України «Про Національну поліцію» від 02.07.2015 № 580-VIII.
2. Кодекс поведінки посадових осіб з підтримання правопорядку, затверджений резолюцією Генеральної Асамблеї ООН № 34/169 від 17 грудня 1979 року. URL: <http://pravo.org.ua>.
3. Конституція України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80>.
4. Коментар Генерального директорату з прав людини та верховенства права Ради Європи до проекту Закону України «Про поліцію та поліцейську діяльність», DGI (2014) 26, 28 жовтня 2014 р. 38 с.
5. Правоохоронна функція держави: теоретико методологічні та історико-правові проблеми: тези доп. круглого столу (м. Харків, 27 жовт. 2017 р.) / МВС України, Харків. нац. ун-т внутр. справ. Харків, 2017. 228 с.
6. Рекомендації Rec (2001) 10 Комітету Міністрів державам учасницям Ради Європи «Про Європейський кодекс поліцейської етики» URL: <http://pravo.org.ua>.

